

TARİH BOYUNCA KARADENİZ TİCARETİ VE

CANIK

≈ S A M S U N ≈

II

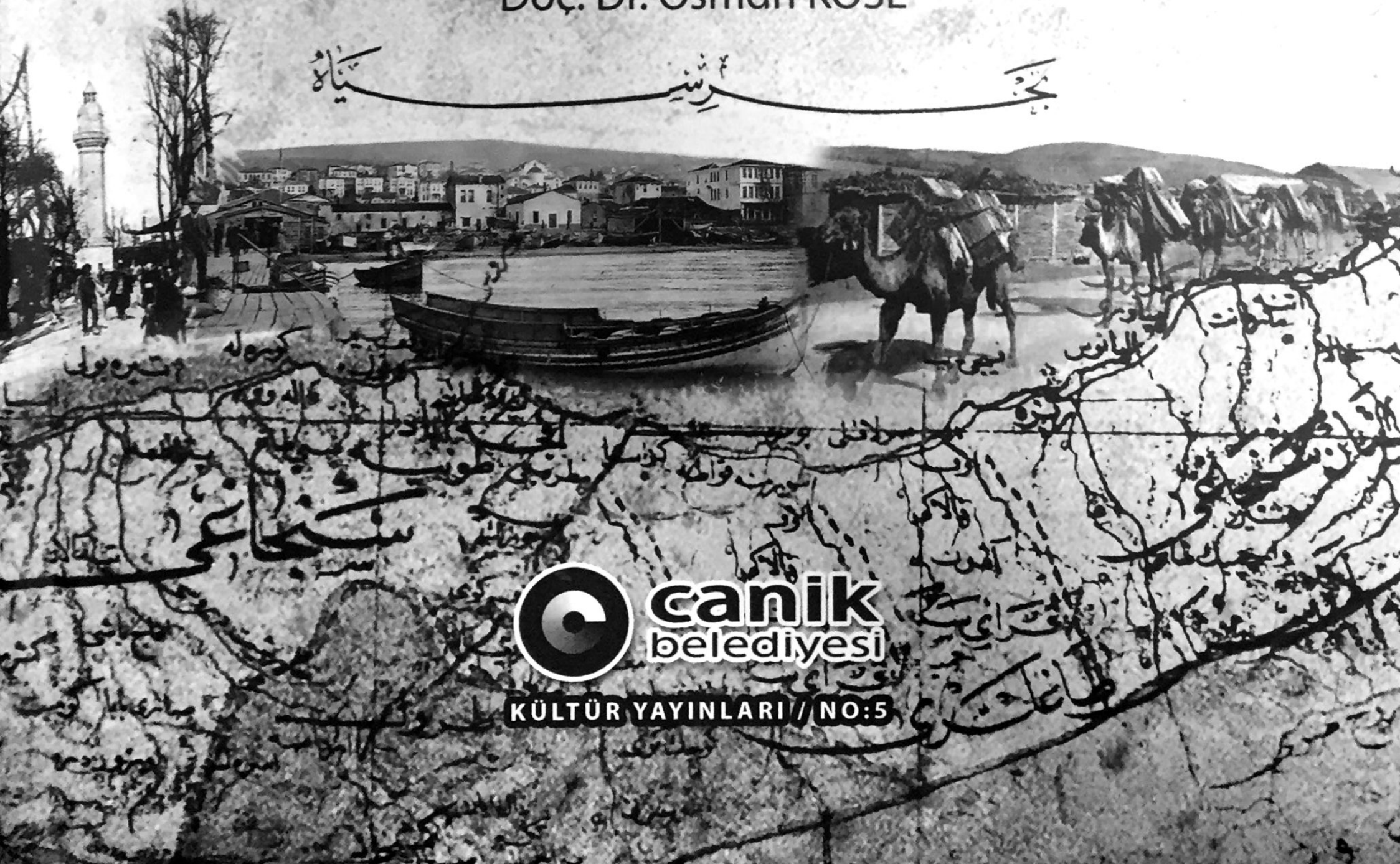
Editör

Doç. Dr. Osman KÖSE

سیناء

ثمنه

بحر

canik
belediyesi

KÜLTÜR YAYINLARI / NO:5

Canik Belediyesi Kültür Yayınları
Yayın No: 55-13-01

Takım Numarası
978-605-87473-3-3

ISBN
978-605-87473-5-7

Samsun 2013

Editör: Osman KÖSE

Mizanpaj ve Kapak Tasarımı
Dty Ajans
0362 435 06 09
www.dtyajans.com

Baskı Tarihi
Mayıs 2013

Baskı Yeri
Dumat Ofset Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti.
Bahçekapı Mah. 2477 Sok. No:6 Şaşmaz / Etimesgut / Ankara
0312 278 82 00

Sertifika Numarası
14021

CANİK BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Belediye Evleri Mah. Girne Sokak (55080)
CANİK / SAMSUN
Tlf: +90 362 228 35 50
Faks: +90 362 238 84 30
Web : www.canik.bel.tr
E-posta : canik@canik.bel.tr

f- Moğolların Karadeniz Ticaretine Yönelik Tasarrufları (<i>Neslihan Durak</i>).....	793
g- Kırım Toprakları İçin Rus – Bizans Mücadelesindeki Sarkel ve Tmutarakan Şehirlerinin Önemi (<i>Ağaiydarova Akmarcan</i>).....	807
2 – Osmanlı Dönemi Karadeniz’de Ticaret.....	813
a- 14–15. Yüzyıllarda Azerbaycan-Avrupa Ekonomik İlişkileri Açısından Karadeniz Ticaretinin Rolü (<i>Tofiq Necefli</i>).....	817
b- 15-16. Yüzyıllar Osmanlı-Azerbaycan Ekonomik ve Sosyo-Kültürel İlişkilerinde Karadeniz Bölgesi’nin Rolü (<i>Bilal Dedeyev</i>).....	827
c- XIV. ve XIX. Yüzyıllarda Batılı Seyyahların Gözüyle Karadeniz Ticareti (<i>Mustafa Daş - Türkmen Törel</i>).....	843
d- 17. Yüzyılda Karadeniz’de Kazak Saldırıları ve Karadeniz Ticareti (<i>Mehmet Ali Ünal</i>).....	853
e- XVII. Yüzyıl Karadeniz Ticaretinde Ermeniler (<i>Hale Çalım Yiğit</i>).....	861
f- Savaş Zamanı Karadeniz’deki Ticarî Gemiler (1700-1774) (<i>Temel Öztürk</i>).....	871
g- Karadeniz’de Ticari Değişim ve Büyük Ticaret Gemisi Yaptırma Çabaları (1750-1850) (<i>İlhan Ekinci</i>).....	885
h- 18. Yüzyıl’dan 20. Yüzyıl’a Karadeniz Ticaretinde Türk - Rus Rekabeti (<i>Fevzi Çakmak</i>).....	909
i- Batum’un Karadeniz Ticaretine Katkısı (1878-1917) (<i>Mustafa Sarı</i>).....	923
j- Karadeniz Ticaretinde Hamallar ve Mavnacılar (1870-1930) (<i>Sinan Dinçer</i>).....	951
k- XIX. Yüzyılda Karadeniz Deniz Ticaretinde Rumlar (<i>Özlem Yıldız</i>).....	963
l- I. Dünya Savaşı’nda Karadeniz’de İtilaf Gemilerinin Askeri Faaliyetleri ve Bunun Deniz Ticaretine Etkileri (<i>Mustafa Kırışman</i>).....	973
m- Birinci Dünya Savaşı’nda (1914-1918) Karadeniz Bölgesinin İktisadi Durumu (<i>Sayim Türkman</i>).....	985
n- Karadeniz Köle Ticareti (<i>Zübeyde Güneş Yağcı</i>).....	999
o- Beyaz Köle Ticaretinde Karadeniz Ticaret Yolu ve Canik (<i>Civan Çelik</i>).....	1025
ö- Yazma Eserlerde (cönk) Karadeniz Limanlarına Ait Bazı Kayıtlar (<i>Muhittin Eliaçık</i>).....	1053
p- Osmanlı Başkentinin Zahir İhtiyacının Temininde Karadeniz Ticaretinin Önemi (<i>Mehmet Demirtaş</i>).....	1063
r- Karadeniz Ticaretinde Seyyar İskeleler: Kayıkçılar (<i>Abidin Temizer</i>).....	1077
s- Kaptanlar, Tüccarlar ve Devlet: Erken Modern Dönemde Karadeniz’de Osmanlı Ticareti (<i>K. İlker Bulunur</i>).....	1089
t- The Building of Black Sea Economic Cooperation Process: Aims, Activities, Achievements and Future Prospects of BSEC, PABSEC, and BSTDB (<i>Tauseef Ahmad Parray</i>).....	1101
C - Karadeniz ve Canik’te Ticari Hayatı Etkileyen Etraf Bölgeler....	1113
a- Eski Çağdan Günümüze Trabzon Limanı ve Doğu Karadeniz Ticareti Açısından Önemi (<i>Mehmet Okur</i>).....	1117
b- Osmanlı- İran Ticaretinde Trabzon (20. Yüzyılın Başlarında) (<i>Masoumeh Daei</i>).....	1137
c- Trabzon’un Karadeniz Ticaretinde Rolüne Dair (<i>Dilaver Azimli</i>).....	1149

17. Yüzyılda Karadeniz’de Kazak Saldırıları ve Karadeniz Ticareti

Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal
Pamukkale Üniversitesi - Denizli

Zaparog Kazakları da denilen Don Kazakları 16. yüzyılın sonlarından itibaren Karadeniz’de kıyısı olan Osmanlı şehirlerine cüretkâr saldırılar yaptılar. Akkirman, Kili, Kefe, Trabzon ve Sinop başta olmak üzere birçok liman şehri Kazaklar’ın saldırı ve yağmalarına maruz kaldı. Kazaklar, o kadar ileri gittiler ki 1615, 1620 ve 1624 yıllarında İstanbul boğazı içerilerine kadar girdiler. 1624’te Boğaz’dan içeri girip, Yeniköy’ü yağmaladılar¹. Kazak saldırıları neticesinde Bulgaristan ve Anadolu kıyılarındaki halk yerleşim yerlerini bırakarak iç bölgelere çekildiler.

Evliya Çelebi, Sinop’tan Samsun’a doğru giderken Kızılırmak menziline geldiğinde Kızılırmak’tan bahsettikten sonra “*bu mahalde Kazak-ı Ak havfından ma’mûr kasaba yoktur*” demektedir². Ünlü Kazak atamanı Sagaydaçni kumandasında olan Zaporog Kazakları Şayka denilen kayıklarıyla Harkov’dan Don nehrini güneye doğru inerek Karadeniz’e çıktılar ve 1614 Ağustos’unda Sinop’u bastılar. Sinop kalesi tahrip edildiği gibi, Kazaklar büyük çapta esir ve ganimetle döndüler. Bu saldırı İstanbul’da şok etkisi yarattı. Kazak tarihinde Türkler üzerine yapılan en büyük saldırı bu idi. Böyle bir saldırı beklenmediği için Sinop surları harâbe halinde idi. Kazak saldırısının başarılı olmasının en büyük sebebi buydu. Kazaklar 1615’te de Trabzon’a büyük zararlar vererek geri döndüler³.

Fakat Kazaklar Osmanlı donanmasının takibinden kurtulamadılar. Karadeniz komutanı Şakşakî İbrahim Paşa Don nehrinin Azak denizine döküldüğü yerde korsanları bekledi. Kazaklar nehir yoluyla dönmek zorunda oldukları için İbrahim Paşa’nın planı isabetli idi. Kazaklar bu tuzağı fark ettiler. Karadeniz sahilinden bir yere çıkıp şaykalarını kızaklara bindirerek kara yoluyla nehri takibe koyuldular. Civarda kol gezen Tatar akıncıları ile Kazaklar arasında büyük bir harp vuku buldu. Mağlup olan Kazaklar Sinop’tan aldıkları esir ve ganimetleri bırakarak kurtulmaya çalıştılar. Fakat bu defa İbrahim Paşa’ya yakalandılar. Şakşakî İbrahim Paşa Kazaklar’ın büyük kısmını yakalayıp kılıçtan geçirdi. Esir olarak aldığı 20 kadar Kazak İstanbul’a getirildi ve idam edildi.

Sinop’tan İstanbul’a giden feryatçılar baskın ve yağma hadisesini hükûmet merkezine taşımışlardı. Bu olay İstanbul’da şaşkınlık yaratmış, Sultan I. Ahmed Veziriazam Nasuh Paşa’yı sorguya çekmişti. Paşa tevil yoluna saparak doğruyu söylememiş ve hadiseyi örtbas etmeye çalışmıştı. Fakat meseleyi şeyhülislamdan öğrenen Sultan I. Ahmed iki ay sonra veziriazamı idam ettirmiştir. Bütün Karadeniz kıyılarını hedef alan Kazak saldırıları İstanbul yakınlarına kadar ulaştı. Hotin seferinin sebepleri arasında Kazak saldırıları gösterilir⁴.

Evliya Çelebi, Sinop kale dizdarının şehirden bir top menzili uzağa gidemediğini, gittiği takdirde şehirlilerin ellerinde olan hatt-ı hümayûn mucebince dizdarı katlettirme hakları olduğunu belirtmektedir. Kalenin 600 “*müsellah, şecî’ ve bahâdır*” neferâtı vardır. Sultan I. Ahmed zamanında Kazaklar gaflet üzerine karanlık bir gecede merdivenler ile şehre girip “*serîka*” etmişlerdir. Kale Kazak eşkiyasından kurtarıldıktan sonra aşağı kaleye de 50 kişi konmuş ve ayrıca kaleye bin kantar barut ve bin pâre top

¹ Katip Çelebi, *Tuhfetü’l-Kibar Fi Esfari’l Bihar*, İstanbul 1973, 162.

² Evliya Çelebi *Seyahatnamesi* (EÇS), 2, (Hzr. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul 2006, 45.

³ Katip Çelebi, *aynı eser*, 162-163.

⁴ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, 5, 124-125; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, Ankara 1977, 366, dipnot 3; Yücel Öztürk, *Özü’den Tuna’ya Kazaklar-I*, İstanbul 2004, 53-54, 342-44.

konularak tahkim edilmiştir. O asırdan beri her gece ikişer yüz adam bölükbaşları ve çavuşlarıyla ta sabaha kadar gözcülük ve bekçilik ederler. Nice geceler küffâr kaleyi muhasara etmişlerse de mağlup olup çekilip gitmişlerdir. IV. Murad zamanından beri bir daha gelmemişlerdir⁵.

Kazakların, Ağustos 1614 baskınından sonra da Sinop'u bastığı anlaşılmaktadır. 3 Mart 1615/2 Safer 1024 tarihli bir Mühimme defteri kaydına göre, evvelce nefsi Sinop'ta Pazar kurulurken âdet olmadığı halde Karasu'da Cuma günleri Pazar kurulur olmuştur. Bir yerde Pazar kurmanın hükûmetin müsaadesi ile mümkün olduğu malumdur. Sinop'tan uzak mesafede olan Karasu'daki pazara Sinop kalesi muhafızları da gitmiştir. Böylece Sinop'un müdafaasız kaldığını gören Kazak eşkıyası -anlaşılan o ki, Sinop'u gözlemekte ve savunma konusunda bir açık aramaktadırlar- o gün Sinop'u basmış ve şehri yakmış ve yağmalamıştır. Eski Halep beylerbeyisi Kastamonu Sancakbeyi Davud Paşa durumu dîvân-ı hümayûna bildirmiştir. Dîvân, Sinop kadısına gönderdiği hükümde, Karasu pazarının kaldırılmasını ve evvelce olduğu gibi nefsi Sinop'ta Pazar kurulmasını emretmektedir⁶.

İlk baskından 2 yıl sonra 1616 yılında da Sinop'a yönelik Kazak saldırıları vuku bulmuştur⁷. Kazaklar bu defa Sinop kalesini ele geçirememişlerse de sahil boyunca bulunan köylere zarar vermişlerdir.

1621 yılında Hotin seferi sırasında da Kazaklar Karadeniz'in güney sahillerini vurmaya devam ettiler. Sultan II. Osman'ın İsakçı'dan ayrılmaması emrine rağmen insiyatif kullanan Kaptan-ı deryâ Halil Paşa Kili Boğazından çıkıp Sinop'a vardı (17 Haziran 1621). İki saat dinlenen kaptan-ı deryâ, 9 şaykadan mürekkep bir Kazak grubunun Gerze limanında gafil yattığı haberini aldı. Derhal harekete geçildi. Gece olması sebebiyle sabah Kazaklar'a saldırılması planlandı fakat donanma düşmanın olduğu yere vardığında Kazaklar ortadan kaybolmuşlardı. Geriye dönüşte Kazak korkusu yüzünden terk edilmiş olan bir gemi sahibine iade edildi. 5-10 gün kazakları arayan Türk filosu bulmayınca Kili'ye döndü. Böylece Kazak korsanlarının bütün Hotin seferi boyunca Karadeniz kıyılarındaki Türk şehir ve kasabalarını taciz ettiği anlaşılmaktadır. Kazaklar'ın başarılı olmalarının sebeplerinden birisi Sultan II. Osman'ın Hotin seferi dönüşünde bir yeniçeri ihtilaliyle devrilmesi ve katliyle başlayan siyasi karışıklıklar olduğu gibi, daha önemlisi de taht kavgalarının hüküm sürdüğü Kırım'da isyan eden Kırım şehzadelerinin Kazaklarla ittifak yapmalarındır. Kazaklar IV. Murad'ın Revan seferi sırasında 1638 yılında da Sinop'a saldırdılar. Ancak Türk donanmasının takibi Sinop'a zarar vermelerini önledi⁸.

Kazak saldırıları XVII. yüzyıl boyunca bütün Karadeniz sahilinde etkili oldu. Mesela Samsun Kazak saldırıları sırasında iki kez yakılmış ve kasaba perişan olmuştu. Bu durum Samsun yöresinin nüfusunun azalmasına yol açmıştı⁹.

24 Haziran 1628/21 Şevvâl 1037 tarihli bir belgeye göre Kazak eşkıyası Karadeniz'de geziyor ve her an Sinop'a bir baskın yapabileceği endişesi yaşıyordu. Bu sırada Sinop kalesi toplarının çoğu kırık ve işe yaramaz haldeydi. Bu yüzden merkezden top talep edilmiş fakat kış mevsimi olması ve Kazak eşkıyasının saldırısı korkusundan Sinop'a gemi ile İstanbul'dan top gönderilememiştir. Bunun üzerine Sinop kadısı Sinop'ta şayka denilen kale toplarının dökülmesine müsaade edilmesini dîvâna arz etti. Dîvân bu talebi bir defa için küçük şayka topları dökülmek şartı ile kabul etti. Ayrıca bu bahane ile "kârhâne ve ocak peydâ" olunmasına karşı çıktı. Divan, topların başka diyârlara gönderilm-

⁵ EÇS, 2, 44.

⁶ "Sinop kadısına hüküm ki, Emir-ül-ümerâ-il-kiram sabıka Halep Beylerbeğisi Davud dame ikbalühu dergâh-ı mu'allâma mektûb gönderüp kazâ-i mezbûra tâbi Karasu nâm mevzide kadîmden ikâmet-i bazar olunu gelmiş değil iken re'âyâ tâifesi kendülerden mahal-i mezbûrda Cuma gününde bazar ikâmet edüp etrâf ve eknâfa nice re'âyâ ve eşkıyâ cem' olup fitne ü fesâda bâis olduğundan gayri Sinop'dan dirâyeti(?) olup mesâfe-i bâide olmağla kıta'ât ve kal'a ahâlisi varup gelince kal'a-i mezbûre hâlî kalup ve mukaddemâ zuhûr eden Kazak eşkıyâ tâifesi dahi ol günde gelüp etrâfı ihrâk ve kal'anın emvâl ve erzâkın garet eylediklerin bildirüp kadîmden olıgeldiği üzere girü üslûb-ı sâbık üzere icrâ eyleyüp ol mahalden bazar ikâmeti ref' olunmasın arz itmeğin nefsi Sinop'da kadîmden olıgeldiği üzere bazar durmak bâbında fermân-ı şerîfim sâdır olmuştur buyurdum ki...", Mühimme 80, 458.

⁷ Yücel Öztürk, *aynı eser*, 351.

⁸ Y. Öztürk, 365-67, 406.

⁹ Mehmet Öz, "XV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıla Samsun Yöresi", *Geçmişten Geleceğe Samsun, 1. kitap, Samsun 2006*, 14.

esi endişesini taşıyordu. Bu sebeple gemilere top verilmemesini ve başka diyarlara gönderilmekten begayet ihtiraz edilmesini emretti¹⁰.

Kazak eşkıyasının verdiği zararlar sahilde oturan reaya üzerinde derin tesirler uyandırdığı gibi devletin avâriz hâneleri üzerinden topladığı verginin de düşmesine yol açmıştı. 1641 yılında Kastamonu sancağını avâriz tahririne yapan müderrisinden Abdullah Efendi Kazak eşkıyasının teaddisinden perişan olan Karadeniz yalıları reayasının çoğunun esir olduğunu, ya da *celâ-yı vatan ettiklerini* belirterek önceki tahririne göre 673 hâne noksan tahrir edildiğini açıklamaktadır. Bu rakam toplam hâne olan 5.077 hânenin yüzde onundan fazladır¹¹.

Adı geçen 1641 tarihli deftere göre Gerze, Kazak baskınları sonucu tamamen dağılmıştır. Sahile yakın köyler de Kazak yağmasından etkilenmişlerdir. Sinop'un en kalabalık ve en gelişmiş yerleşim alanlarından olan Gerze kalabalık nüfusu yanında az çok şehir özelliği gösteren, işlek bir limana sahip¹², 18. yüzyıldaki belgelere göre dokumacılık sektörünün gelişmiş olduğu bir yerdi¹³. Bu özellikleri dolayısıyla 17. yüzyılda Kazakların hedeflerinden biri olmuştu. Kazak saldırıları sonucu Gerze ve çevresi büyük tahribata uğramış, halkı sağa sola dağılmıştır. Bu yüzden avâriz defterlerinde sahilde ve sahire yakın bulunan birçok köy için "*gâretzed-i Kazak*" ibaresi düşülmüştür. 1687-88 tarihli Avâriz defterinde de Gerze kazâsına tâbi iki köy re'âyâsının Rus keferesi tarafından gâret edildiği ve 80 re's re'âyânın sürüp götürüldüğü, bunların yerine Sivas'dan gelenlerin yerleştiği belirtilmektedir¹⁴.

Sinop'a yapılan Kazak saldırılarından Naima tarihi'nde de bahs olunur. Naima Efendi 1062 (1651) yılı olaylarını anlatırken Karadeniz'de Kazak saldırılarını önlemekle görevli Şahbaz Paşa'nın gönderdiği mektuptan bahs eder. Şahbaz Paşa Rumeli kıyılarına geçip Kazakları ararken Kazaklar Sinop tarafına geçip Ak Liman'a yakın bir sahili basarlar ve bir miktar esir alırlar ve orada yatarlar. Durum Sinop tarafından gelen bir sandaldan haber alınır. Şahbaz Paşa gemilerle Sinop tarafına yola çıkar. Fakat 4 kadirgası su aldığından yedeğe alınır. Kazaklar ise 16 parça şayka ve kayıkları ile İstefan köyü burnuna gelmişlerdir. Şahbaz Paşa'nın donanmasını görünce aldıkları esirleri katleddiler ve savaşa hazırlanırlar. Paşa da savaş tertibatı alır fakat henüz top menziline girmeden yeniçeri gemileri hücum eder ve serdarlarının sözünü tutmayıp ileri sürerler. Kazaklar bunlara hücum edip bir yaylım top ve tüfenk ateşi açarlar. Yeniçeriler kışları dayanmayıp kadirgalarıyla alarga olurlar. Şahbaz

¹⁰ "Sinop Mollasına hüküm ki, mektûb gönderüp Sinop kal'asında 60 kuleli bir vâsi kal'a olup Kazak eşkıyası Karadeniz etrafında gezmekten hâlî olmamağa muhafazası için ziyâde top lâzım olmağın pârelenmiş ve amelmande olan topları Astâne-i sa'âdete gelüp dökülüp yine Sinop kal'asına gönderilmek zamanı mürûr eylediğinden ma'âda Kazak eşkıyasının hareketi ve deryânın ziyâde şiddeti olmağla muhatara olup ve dökümcüler müleyyin olup ihtimâm etmemekle zâyî ve telef olmağın ol-makûle kırık ve amelmande olan topların nefsi-i Sinop'da kalite ve kal'ada isti'mâli kâbil etmekle ve bir sefere ve küçük sayka dökürülmek için bir ocak tedârik olunup dökürülmek devlet-i aliyyeme nâfi'dir diyü dökürülmek bâbında emr-i şerîfîm verilmek ricâsına arz eylediğün ecilden enfâ'-i ehamm olunu gelene amel olunmak emrim olmuştur buyurdum ki, vusul buldukda bu bâbda sâdır olan emrim üzere amel edüp vech-i meşrûh üzere kal'a-i mezbûrenin kırık ve amelmande olan topları nefsi-i Sinop'da kalite ve kal'ada isti'mâli kâbil ve bir sefere ve küçük sayka dökürmeğe kâbil ve imkân var ise dökürüp enfâ'ı ile amel eylesiz amma bu bâbda ziyâde mukayyad olasin ki bu bahâne ile kârhâne ve ocak peydâ olup madem ol-makûle top dökülüp gemilere ve ahar diyâra gönderilmekden begâyet ihtirâz eylesiz", Mühimme 83, 64.

¹¹ "Kastamonu sancağının müceddeden avârizhânesi tahririne memûr olan müderrisinden Abdullah Efendi dâileri arz eder, ...Mûmâileyh dâileri fermân-ı âlî üzere cümlesin müceddeden tahrir ve defter eyledikde Karadeniz yalısında olan kadılıkaların re'âyâsı Kazak eşkıyasının te'addilerinden perişân ve ekseri esir ve celâ-yı vatan etmekle asıl hâneleri tekmiil olmayup noksan olmak icâb edüp ve ba'zı yerlerin re'âyâsı fakîrül-hâl olmağla a'lâ ve ednâ i'tibârî üzere dört beş nefer re'âyâ bir hâne kayd edüp ve ba'zı yerlerin hâneleri dahi mukaddemâ ziyâde olmağla hîn-i tahrirde hâneleri tahfîf bulmağın re'âyânın rızâları ile üçer ve kişer nefer re'âyâyı bir hâne kayd edüp bu cümle piyâde ve müselleme re'âyâsı ve bedel-i güherçile re'âyâsı dört bin dört yüz dört hâne tahrir etmişdir bu takdîrce aslından altı yüz yetmiş üç hâne noksanı olmuş olur", Kepeci-Mevkufat 2585, 123.

¹² Gerze'nin 1560 tarihli Mufasssal Tahrir defterine göre dalyan ve gümrük geliri 854, 1582 tarihli deftere göre 914 akça; 1582'de, "*bac-ı bazar-ı Gerze ve sergi-yi Zemîn maa ihtisab*", ise 1393 akça idi. TT 327, 606; TT 200, 162/a, 165/a.

¹³ XVIII. yüzyılda Gerze'de Gerze bezi denilen bir kumaş imal olunuyordu, bkz. İ. Güler, *ayn tez*, 218.

¹⁴ "kazâ-i mezbûrun yirmi dört hânesi olan Gerze karyesi ve civarında yedi hanesi olan iki karye re'âyâsını Rus keferesi gâret eyleyüp seksen re's re'âyâsı sürüp götürüp ve lâkin şimdi tahrir olundukda Sivas tarafından haric ez defter yazar(?) re'âyâ gelüp dağlar içinde tavattun eyleyüp yüz otuz kadarı re'âyâ tahrir olunup mezbûrlar sarb (ve) sengistan yerlerde sâkin olup mahsulleri olmamak ile sekiz neferine bir hane olmak üzere tahrir olunup Gerze kazâsının noksanı bedel olup ancak asıl hanesinden dokuz hane tenzil olmuş olur", Kepeci 2722, 134.

Paşa yetişip cenge başlar ve alarga olan yeniçeri kadirgalarına yardım için haber gönderir fakat onlar gelip imdat etmezler. Kazaklar Şahbaz Paşa'nın kadirgasını ortaya alıp ele geçirmek için savaşırlar. 2 Kazak şaykası paşanın gemisinin iki tarafına yapışıp içeri girmeye çalışırlar. Paşa gemisini evvela sağ tarafa yatırıp şaykanın birini batırır. Sonra sol tarafa yatırıp diğer şaykayı batırır. Kazaklar denize dökülürler. Fakat diğer şaykalar da hücum ederler ve savaş geceye kadar devam eder. Gece karanlığı savaşa mani olur. Kazaklar denize açılırlar ve kaçarlar. Şahbaz Paşa Sinop'a gelir. Orada emrini dinlemeyen kadirga kaptanını azarlar ve onu asmak ister fakat herif ben yeniçeriyim deyince yeniçeri zabiti tayin olunan çorbacı alıp kurtarır¹⁵.

16. yüzyılda Sinop iskelesi ticarî açıdan eski canlılığını kaybetmiş durumdadır. İskele Gümrük mukataasına ait gelir rakamları bunu ortaya koymaktadır. 17. yüzyılın başlarında Sinop İskele Gümrük mukataasını iltizama alan pek çıkmıyordu. Buna sebep Sinop'tan Kefe'ye mal gitmemesi gösterilmektedir¹⁶. Mukataa defterlerindeki kayıtlar Sinop iskelesinden en çok ihracatın Kefe'ye yapıldığı, Kırım'la olan ticaretin Sinop için hayatî önem taşıdığı göstermektedir. Mezkûr defterdeki bu bilgiler Karadeniz'deki Kazak eşkiyasının saldırıları ile ilgilidir. 17. yüzyılın başlarında bütün Karadeniz sahilleri Don kazaklarının taarruzlarına maruz kalmış, birçok kasaba ve köy büyük insan ve mal kaybına uğramıştır. Devlet bunlarla mücadele için bir hayli uğraşmak zorunda kalmıştır. Adı geçen belgenin 1019 (1610) tarihli olduğu ve Sinop'a büyük çaplı bir Kazak saldırısının 1614 yılında vuku bulduğu göz önüne alınırsa Sinop iskelesinden Kefe'ye mal sevkinin sekteye uğradığı düşünülebilir. Nitekim Kazak saldırıları önlendikten sonra Karadeniz ticareti canlanacak ve buna paralel olarak da İskele Gümrük Mukataası gelirleri artış gösterecektir. 18. yüzyılda ise Karadeniz ticaretindeki canlanmadan Sinop da nasibini alacaktır. İskele Gümrük Mukataa defterleri bunu ortaya koymaktadır¹⁷.

Kırım ve diğer kuzey Karadeniz limanlarından Anadolu içlerine gönderilmek üzere Sinop iskelesine çeşitli mallar da gönderiliyordu. Nitekim 1487-90 tarihli Kefe'ye ulaşan mallar listesinde Sinop'tan Kefe'ye astarlar, demir, bakır, meşin gibi mallar yer almaktadır. Ayrıca XV. yüzyıl sonu ile XVI. yüzyılın başlarına ait Osmanlı gümrük defterlerine göre büyük gemiler İstanbul'dan başlayıp sırasıyla Sinop, Kefe, Akkırman ve Kili'ye uğrayarak Karadeniz'i turluyor ve tekrar İstanbul'a dönüyordu¹⁸.

Ticareti yapılan mallardan biri de kölelerdi. Kırım Hanlarının Lehistan, Ukrayna ve Kafkasya üzerine yaptığı sefer ve akınlarda pek çok esir alınıyor ve bunlar Karadeniz limanlarında pazarlanıyordu. Büyük kısmı başkent İstanbul'a sevk ediliyordu. XVI. yüzyılda köle başına alınan gümrük resmi 210 akça ile 255 akça arasında değişmektedir. Bu da gümrük mukataalarını işletenler için mühim bir meblağdır. 1521-22 yıllarında 8 ay zarfında Karadeniz Ereğlisi gümrüğüne 313 köle giriş yapmıştır. Amasra'da gümrüğünden bir yıl içerisinde geçen köle sayısı ise 1357'dir. İnebolu, Amasra, Ereğli limanlarının yanı sıra köle tüccarlarının uğradıkları limanlar arasında Sinop da vardı. Köleler buralardan Anadolu'nun değişik yerlerine ve Ortadoğuya sevk olunurlardı¹⁹.

Ancak Karadeniz'in kuzeyindeki limanlardan esas itibariyle mal sevkiyatı İstanbul üzerine idi. Çünkü İstanbul imparatorluğun nüfusça en kalabalık şehri ve büyük bir tüketim merkezi idi. Bu yüzden Karadenizde seyr ü sefer emniyetinin kalmaması Karadeniz limanlarından İstanbul'a yapılan mal sevkinin önledi. Bu durum İstanbul'da mal ve eşya fiyatlarını yükselmesine yol açtı ve ekonomik istikrarı bozdu. Karadeniz'in emniyet altına alınması ancak 17. yüzyılın ikinci yarısında sağlanabildi ve 1770'lere kadar Karadeniz bir Osmanlı iç denizi olarak kalmaya devam etti.

¹⁵ *Tarih-i Nâimâ, İstanbul 1281, V, 237-38.*

¹⁶ "Haliya Kastamonu ve Kangırı mukata'âtı nâzırı Mehmed Çavuş arz gönderüp nezârettime tabi Sinop iskelesi ve tevabii mukataası sene 1019 Zilhiccesinin 17'sinden 6 yılı on beş yük seksen bin dokuz yüz seksen sekiz (1.580.988) akçaya üzerimde olup bu ana değin kimesne iltizam üzere talib ve ragıp olmayup mukataa hali ve muattal kalup ve Kefe diyarına çendan meta' cârî olmayup ve iskele-i mezbûrede gümrük hâsıl olmayup kalmıştır...", BOA, D.BRM 24265, 18.

¹⁷ XVIII. yüzyılda Sinop limanı ve buradan yapılan ticaretle ilgili olarak bkz. İ. Güler, *aynı tez*, 183 vd.

¹⁸ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, 339-40, 350.

¹⁹ Zübeyde G. Yağcı, "16. Yüzyılda Kırım'da Köle Ticareti", *Karadeniz Araştırmaları*, Kış 2006, sayı 8, 12-30.